

Hvordan kan man evaluere effekt?

Dato
26.01.2012

Ref
MN

Side
1/6

Dette notat giver en kort introduktion til to tilgange til effektevaluering, som er fremherskende på det sociale område: den eksperimentelle og den processuelle tilgang. Notatet forsøger desuden at afklare, hvornår man vælger den ene tilgang frem for den anden.

1. To tilgange til effektevaluering

Effektevaluering handler om at undersøge, hvilke effekter en specifik indsats har. Det handler altså om at vurdere, hvor gavnlige en bestemt indsats er for den målgruppe, som indsatsen er rettet mod.

I evalueringslitteraturen findes to overordnede tilgange til effektevaluering, som adskiller sig fra hinanden, hvad angår både videnskabsteoretisk ophav samt brug af konkrete metoder. Den ene tilgang kan kaldes for en eksperimentel tilgang, og den anden en processuel tilgang.

Særligt i USA har der inden for uddannelsesområdet været en heftig og til tider uforsonlig diskussion om, hvilken tilgang der bedst sandsynliggør indsatsers effekter. I den senere tid er der kommet større fokus på, at de to tilgange producerer forskellig viden om sammenhæng mellem indsats og effekt, og at man ud fra evalueringens undersøgelsesspørgsmål kan afgøre, hvilken tilgang der er mest hensigtsmæssig (Donaldson, Christie & Mark 2009).

2. Den eksperimentelle tilgang

Den eksperimentelle tilgang er udviklet inden for medicinsk forskning og er først i slutningen af 60'erne i USA blevet anvendt på det sociale område. Den eksperimentelle tilgang til effektmåling er kendetegnet ved, at man skaber betingelser for et *kontrafaktisk* ræsonnement. Dvs., at man skal kunne afgøre, om indsatsen skaber et resultat, som ikke ville være indtruffet, hvis indsatsen ikke havde fundet sted. Man skal altså kunne skabe et setup, der gør det muligt at sammenligne

effekten i en gruppe, der modtager indsatsen (indsatsgruppen), med effekten i en gruppe, der ikke modtager indsatsen (kontrolgruppen).

Den store udfordring er at sikre sig mod *seleksionsskævhed*, dvs. at sikre, at den forskel, man evt. ser i resultater i hhv. kontrolgruppe og indsatsgruppe, kun stammer fra indsatsen – og ikke skyldes forskelle i forudsætningerne i de to grupper af personer.

Overordnet set er der fire muligheder for at danne en kontrolgruppe:

- Via lodtrækning deles modtagerne op i indsatsgruppe og kontrolgruppe
- En udefrakommende hændelse skaber en tilfældigt udvalgt indsatsgruppe
- En grænseværdi på en kontinuer skala afgør, om deltagerne får indsatsen eller ej
- Kontrolgruppen dannes ved statistisk sammenligning med indsatsgruppen.

Ofte vil man tjekke mulighederne fra toppen af listen, da sikkerheden for at undgå selektionsskævhed i indsatsgruppen mindskes, jo længere ned på listen man bevæger sig. Disse fire måder at danne kontrolgruppe på svarer til hver sin effektmålingsmetode: lodtrækningsforsøg (RCT), naturligt eksperiment, regression discontinuity design (RDD) og matching (Shadish, Cook & Campbell 2002).

Side
2/6

3. Den processuelle tilgang

Den processuelle tilgang til effekt er blandt andet beskrevet af de britiske evalueringsforskere Nick Tilley og Ray Pawson i bogen *Realistic Evaluation* (1997). I Danmark har evalueringsforskeren Peter Dahler-Larsen i samarbejde med Hanne Katrine Krogstrup udviklet en tilgang, der kaldes virkningsevaluering, som i høj grad er inspireret af *realistic evaluation* (Dahler-Larsen & Krogstrup 2003).

Det, der kendetegner den processuelle tilgang, er, at man ikke forsøger at opstille en kontrolgruppe, men i stedet opstiller en teori, der forklarer, hvorfor indsatsen kan tænkes at give resultater. Man starter altså med at sandsynliggøre vejen fra indsats til resultat med en såkaldt programteori. Bagefter forsøger man at teste hvert enkelt led i programteorien med data. Data kan være både kvantitative og kvalitative, alt efter hvad der egner sig bedst til at undersøge de enkelte led i programteorien. Evaluators opgave er herefter at analysere de samlede data og vurdere, om det er sandsynligt, at det ene led fører til det næste.

En grundantagelse inden for den processuelle tilgang til effekt er, at effekterne af en indsats er stærkt kontekstafhængige. Selv hvis indsatsen er implementeret korrekt, vil man se en variation, fordi der findes virkningsmekanismer, som bliver udløst i nogle kontekster og ikke i andre. En meget væsentlig del af analysen er derfor at

undersøge, hvordan forskellige kontekstfaktorer spiller ind på kausale relationer mellem de enkelte led i programteorien.

4. Valg af tilgang

Inden valg af tilgang er det blandt andet vigtigt at gøre sig klart, om man først og fremmest er interesseret i at fastslå, *om* en indsats har en effekt, eller om det mest interessante spørgsmål handler om at *forstå*, hvorfor en indsats har en effekt eller ej i en given kontekst. Det første er som regel mest interessant, hvis man overvejer helt at droppe (eller at indføre) en indsats – mens det andet spørgsmål oftest er mest interessant, hvis man gerne vil revidere og forbedre indsatsen.

Hvis man først og fremmest er interesseret i at kunne sige med en vis præcision, om A påvirker B – dvs., om en velafgrænset indsats påvirker et veldefineret måleligt resultat – er den eksperimentelle tilgang at foretrække. Denne tilgang giver ingen forståelse af, hvorfor indsatsen har effekt eller ej, men den eksperimentelle tilgang er den sikreste vej til at konstatere, om indsatsen har en effekt.

Hvis det derimod er vigtigst at forstå indsatsens måde at virke på i en konkret sammenhæng, er det mere relevant at tage afsæt i den processuelle tilgang til at studere effekter. Den processuelle tilgang giver viden om, hvordan man bør justere indsatsen, hvilket er oplagt at gøre, hvis indsatsen på forhånd er givet, fx pga. lovgivning.

Side
3/6

Man skelner altså mellem to typer viden:

- 1) Vil man undersøge, *om* indsatsen har effekt eller ej, fordi man overvejer at droppe, udrulle eller indføre indsatsen, bør man undersøge mulighederne for at bruge den eksperimentelle tilgang.
- 2) Vil man forstå, *hvornår og hvordan* indsatsen påvirker eller ikke påvirker et resultat, fordi man vil forbedre og justere indsatsen (men selve indsatsen er givet), bør man undersøge mulighederne for at bruge den processuelle tilgang.

5. Evidenshierarki?

Kan man sige, hvilken metode der generelt er bedst til at undersøge effekter? Ja – og nej! Hvis man mener, hvilken metode der sikrest kan besvare det ”smalle” effektspørgsmål, dvs. ”Har A en effekt på B?”, så *er* der inden for den eksperimentelle tilgang et klart hierarki – som bestemmes af, hvor godt metoderne tager højde for selektionsskævhed i indsatsgruppen. Dette kriterium placerer det randomiserede, kontrollerede forsøg (RCT) i toppen.

Men i praksis er der andre forhold end de rent metodiske, der kan begrunde, at metoderne længere nede i hierarkiet er det bedste valg. Selvom forudsætningerne for RCT eksempelvis kan tilvejebringes, er det ikke sikkert, at det er muligt/ønskeligt at bruge den tid eller de ressourcer, det kræver. Der kan også være etiske begrundelser for at gå andre veje end at bruge RCT.

Men rent metodisk *er* der altså et hierarki inden for de metoder, der knytter sig til den eksperimentelle tilgang. Men er der også et hierarki mellem de eksperimentelle effektmålingsmetoder og de processuelle, programteoretiske tilgange til at studere effekter?

Dette notat er skrevet med det udgangspunkt, at det *ikke* giver mening at rangordne metoder, der baserer sig på de to forskellige tilgange til effekt, fordi det netop er forskellige typer spørgsmål, de er egnede til at besvare, og forskellig slags viden, de producerer.

Mens den eksperimentelle tilgang kan give et kvantitativt mål for styrken af en kausalrelation, kan den processuelle tilgang bidrage til forståelse og forklaring af en sådan sammenhæng (eller fravær af samme). Den processuelle tilgang kan blandt andet besvare spørgsmålene: Hvilke ”led” består vejen fra indsats til resultat af? Hvordan varierer resultatet – alt efter hvordan indsatsen implementeres, og hvilken kontekst den foregår i? Hvordan skal man justere indsatsen, så den virker bedre?

Med den processuelle tilgang får man altså ikke et entydigt mål for styrken af kausalrelationen, men en viden, som kvalificerer forståelsen af, *hvornår* og *hvordan* sammenhængen mellem indsats og resultat opstår i en lokal kontekst.

Derfor er udgangspunktet i dette notat også, at der kan være god ræson i at kombinere de to tilgange snarere end at se dem som tilgange, der udelukker hinanden. I skema på næste side er de tilgange, som vi har behandlet her, opsummeret – og ordnet efter den type af spørgsmål, de er egnede til at besvare.

Effekt-spørgsmål	Tilgang	Metode	Effekt-ræsonnement	Viden
Har A en effekt på B?	Eksperimentelle metoder	Randomiserede, kontrollerede forsøg	Kontrafaktisk ræsonnement: tilstræber at kunne sammenligne med, hvad der var sket med målgruppen, hvis den ikke havde været ”udsat” for indsatsen	Kan give et præcist svar på styrken af kausalrelationen
	Kvasi-eksperimentelle metoder	Naturligt eksperiment		
		Regression discontinuity design		
		Matching		
	Regressionsanalyse			
Ad hvilke veje påvirker A i en specifik kontekst B?	Processuel tilgang	Realistic evaluation Virknings-evaluering Theory of change Contribution analysis osv.	Processuelt ræsonnement: tilstræber at forstå den måde, A påvirker B på – og derigennem sandsynliggøre kausalrelationen	Kan identificere, hvor ”kæden hopper af” på vejen mellem indsats og resultat Kan identificere mønstre mellem lokal indsats, kontekst og resultat

Referencer:

Dahler-Larsen, P. & Krogstrup, H.K. (2001). *Nye veje i evaluering. Håndbog i tre evalueringsmodeller*. Aarhus: Academica

Pawson, R. & Tilley, N. (1997). *Realistic Evaluation*. London: Sage

Donaldson, Steward I., Christie, Christina A. & Melvin M. Mark (2009). *What counts as Credible Evidence in Applied Research and Evaluation Practice?* Thousand Oaks: Sage

Shadish, W.R., Cook, T.D. & Campbell, D.T. (2002). *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Generalized Causal Inference*. Boston: Houghton-Mifflin

